

Azaz üdvözljük az olvasót. Ezúttal persze nem a 3K olvasóit, hisz arra így, menet közben, nyilván semmi szükség: folyamatosan őket szolgáljuk, tiszteljük, szeretjük. A 3K-t nekik csináljuk, tettségük elnyerésére vagyunk, törekszünk. Mi most ebben az új, és persze nem minden számunkban megjelenő, mégis rendszeresen betölteni vágyott rovatunkkal egy másféle olvasót köszöntünk. Nem az olvasót, úgy nagy általánosságban, hanem a „nagy olvasót” üdvözljük, azokat, akik minden könyvtáros s könyvtár kedvencei, büszkeségei, ontológiai státusának legfőbb kezesei. Azokat, akik legbuzgóbban, legintenzívebben, legszakszerűbben, leginkább paradigmaticusan használják a könyvtárakat, akik szinte ott laknak. Hogy kik ők, miért és hogyan nagy olvasók, erről adnának számot e rovat írásai, amely elé azért is fölösleges talán bevezető sorokat róni, mert az egyik legnagyobb közülük, Kovács Sándor Iván professzor, a régi magyar irodalom nemzetközi híró kutatója e rovat első írásával megüti az alaphangot, elmond mindent, ami a tárgykör kapcsán első (és sokadik) intrádára elmondható. Hogy miféle írások sorjáznak majd a *Lectori salutem* cím alatt, ebből a remek esszéből megsejthető. Nagy olvasók fognak megnyilatkozni itt, vallani alapélményükről, könyvről és könyvtárról, olvasásról és az olvasás világról, életformájáról.

Rovatunknak természetesen nincs semmilyen polemikus éle. Nem azokhoz kívánnánk benne és általa csatlakozni, akik, minden korok öregembereihez hasonlóan csak ógnak-mógnak minden újdonság hallatán, így az elektronikus információhordozóké is. „Akiknek jelszava, mámög, meg minek a” – ahogy Vas István jellemezte őket. De még nosztalgikus felhangokat sem kívánnánk kölcsönözni e rovatnak és írásainak: nem hisszük ugyanis, hogy a könyv, az olvasás világa a múlté vagy a félmúlté lenne, afféle belle époque, amelyből kinőttünk már, vagy kinövőben lennénk. Nem. Ez a világ van és lesz, és hogy milyen, arról szólnának a rovat írásai, minden előre-, hátra- vagy oldalkacsintás, célozgatás nélkül. „Magát a dolgot tekintenénk”, ahogy a filozófus mondja. Erdemes.

Mátrai László tervezte annak idején, hogy az Egyetemi Könyvtár olvasótermében emléktáblát állíttat a legnagyobb, ott a legsűrűbben, gyakori rendszerességgel előfordult olvasóknak, Szerb Antallal az élükön. Nos, mi is valami emléktábla-sorozatra gondolunk, persze megszólaló, vallomást tévő emléktáblákra.

A könyvtár békéje

Utószó a Csorba Győző Megyei Könyvtár könyvtörténeti tanulmánykötetéhez

Régtől fogva könyvtárjáró vagyok. Eddig múlt éveimből legalább annyit töltöttem el könyvtárakban olvasással, kutatással, írással, amennyit Mikes Kelemennek kellett eltöltenie az örökké zúgó török tenger partján. Ha Mikes kenyerait Törökországban rakták le, s ott kellett azokat elfogyasztania, az enyéim alighanem a könyvtárpolcokon vannak. Reggel kilenctől este nyolcig ma is teljes napokat ülök végig örömmel az Országos Széchényi Könyvtár 340. kutatófülkéjében. S hol vannak akkor még azok a szép napok, amelyeket Szeged, Róma, Zágráb, Velence vagy Debrecen, Sárospatak, Szombathely, Pécs könyvtárainak köszönhetek?

Az első tudományos könyvtár, amit elsőéves szegedi bölcsészhallgatóként 1955 őszén megismerhettem, ráadásul pécsi genezisű gyűjtemény volt: útra indító professzorom, Koltay-Kastner Jenő teljes szobafalakat beborító könyvtára. Balassi Bálintról írt szemináriumi dolgozatomat azon az órán olvastam fel, amelyet Bóka László pesti dékán hivatalból éppen meglátogatott. Ily módon csöppentem mindjárt két professzor közé, amikor Jenő bácsi beinvitált könyvfalal tanári palotájába, hogy a szemináriumi nyilvánosság után részletesebben is elmondja véleményét. (Minek készülsz, fiam? – kérdezte Bóka dékán. Szerkesztőnek és újságírónak – feleltem őszintén. Legyél te csak filológus – válaszolt Bóka, megerősítve Koltay professzor véleményét. Bóka dékán persze nem tudhatta, hogy néhány hónappal korábban én már felvételiztem náluk az ELTE újságíró szakán, de elutasítottak. Az értesítést – ma is megvan – ő maga írta alá. Én meg azt nem tudtam, hogy majd mégiscsak fogok szerkesztőségben dolgozni egyszer.) De hát Koltay-Kastner Jenő könyvtáráról természetesen szólni. Valóban római paloták gyűjteményeire emlékeztetett. A polcok és könyvsorozatok ritmusát karcsú római oszlop s két márvány mellszobor szakította meg. Tátott szemmel ízelgettem a látványt. Képzavar? Nem. Régi stílusfogás, vesd össze Mikes Kelemen 92. levelével: „megláthatta a füleivel”.

Ez az első, még számárfüles könyvtárra-csodálkozás másik pécsi Koltay-emlékkel lett tudatosabbá. Egyszer (ez is 1955 őszéről való történet) behozott az órájára tanárunk egy Budapestről érkezett, előttünk kicsomagolt könyvküldeményt, és felolvasta a dedikációját: „Koltay-Kastner Jenő professzoromnak 1926 őszén tett ígéretem beváltásául barátsággal és tisztelettel. Budapest, 1955. okt. 15-én Kardos Tibor.” A minap még dombóvári gimnazista Kardos azon a harminc évvel korábbi őszön, a pécsi egyetemen tett ígéretet Koltay professzornak, hogy megírja *A magyarországi humanizmus történetét*. Ennek a beváltott fogadalomnak a dedikált megtestesülése került a szemünk (és a fülünk) elé, mindjárt 1955. október 15-e után, amikor az Akadémiai Kiadónál megjelent Kardos-monográfia tiszteletpéldá-

nyát Koltay-Kastner Jenő az óráján nekünk bemutatta. Nem dicsekvésből tette, hanem a példázat kedvéért.¹ (Professzorunk egyébként úgy került Szegedre Pécsről, hogy az orosz nyelv egyeduralmasítása után a pécsi olasz tanszék megszűnt, és őt a szegedi magyar tanszékre helyezték át.)

Nekem csak a felmutatott pécsi példát kellett követnem. Hamarosan el is foglaltam hadállásaimat a szegedi Somogyi-könyvtárban (ott olvastam el először, mint valami regényt, Bod Péter *Magyar Athenását*), majd az Egyetemi Könyvtárban nyitottam frontot. Utolsó éves koromban óradíjas munkatársa is voltam az Egyetemi Könyvtárnak Kaposi Mártonnal együtt (ő szintén Koltay-tanítvány: Machiavelliből, majd filozófiából doktorált, most az ELTE tanára). Később már a könyvtár vaspolcos raktármélye is megnyílt előttünk, mert barátunk, Kulcsár Péter (a budapesti Egyetemi Könyvtár későbbi főigazgató-helyettese, majd történészprofesszor) nemcsak ott dolgozott, hanem családjával együtt ott is élt. Csóró fiatalok voltunk: albérletben húztuk meg magunkat, Péterék kisfiukkal együtt a könyvtár raktárszintjén kaptak egy ideiglenes szobát. Megszállott könyvtárosok voltak mentoraink: Jezerniczky Manyika, a régi francia nyomtatványok specialistája és Hencz Aurél, a bibliográfus fenomén. Nekik és nekünk vasárnap is nyitva állt a vaspolcos paradicsom; kedvünkre forgathattuk Márki Sándornak a kolozsvári egyetemről Szegedre került folyóirat-sorozatait.

Pécs városa Szauder József mellett töltött tanársegéd-éveimben is ott lebegett Szeged horizontján. Neki Pécssett jelent meg a Faludi-disszertációja 1941-ben, s tőle tudtunk a pécsi remete: a titokzatos Itália-rajongó Rajnai László minőségi létezéséről is. Pécs ekképpen pártfogóim szellemi pátriája volt, és a Tisza kanyarulatában nyugalmasan elterült szép Szegedhez képest valami nosztalgiai: latinolasz urbs-eszményt jelentett köveivel és költőivel. (*Kövek és könyvek!* – ezt a címet én ajánlottam egy itáliai bolyongásokról szóló Szauder-kötetnek.) Krúdy kócsagmadárhoz hasonlította Tömörkényt, amikor nekrológiájában képzeletével végigkövette nagyra becsült íróhársának az Alföld fölött tovaszálló lelkét. A nagy Víz után az újjászülető Szeged is ilyen kócsagmadár-város lett a karcsú tornyú újbarokk városházája építészeti remekléssel, majd a dóm-téri díszdobozával. Pécs a mandulafás domboldalak, a faragott középkori kövek, a zegzugos emelkedő utcácskák, a régi tornyok városa maradt.

Pécs köveit és könyvtárait én akkor kezdtem megismerni, amikor elkezdődött a Szigetvárra járás Zrínyi-ügyekben a Várbaráti Kört alapító Molnár Imre meghívásainak eleget téve. Ilyenkor mindig eszembe jutott még egy pécsi történet Koltay-Kastner Jenőről. Zrínyi-előadásait színezte azzal az emlékével, miként járt a végére Arany János *Zrínyi és Tasso* című tanulmánya, amaz elágazásának, mely szerint Arany körzővel-vonalzóval ellenőrizte a *Szigeti veszedelem* III. énekének úgynevezett siklói epizódját: hol, merre s meddig vonult a törökre kicsapó szigeti hős vitézei élén, és hogyan tért vissza a „mély és hosszú völgy”-ből. Úgy értendő a próba: Koltay professzor egy turistatérképen tekintette át a történeteket, aztán biciklire ült, és oda-vissza szemesen végigkarikázta az eposzban leírt útvonalat, adózván ámulattal a *Szigeti veszedelem* és az Arany-féle ellenőrzés topográfiai hitelének. (Talán ez a bicikliút-exemplum is oka, hogy én mindig kérdezek irodalmi földrajzot kollokviumon.)

¹ Lásd erről 1972. évi levélváltásomat Kardos Tiborral: *Pannóniából Európába, 1975, 278. p.*

A Zrínyi-topográfia és az utóélet vizsgálatához Pécs nélkülözhetetlen támasz-
táknak bizonyult. A Baranya Megyei Könyvtárban szakszerűen katalogizálva ke-
rült elém az a helytörténeti anyag, ami nekem Szigetvárhoz kellett. Amikor a pécsi
Tudománytár-sorozatba iktatott könyvem, A „*Syrena*” és a *szobor* (1993)² nyom-
dai munkálatai folytak, Tüskés Tibor javaslatára a korrektúrát rendbe tenni is el-
utaztam Pécsre. Ebben a könyvben a „Pécs-embléma” megint a karizmatikus tanár:
Koltay-Kastner Jenő, ezúttal mint a Zrínyi-kutatás ösztönzője. Most azt emelem ki
tanári diadalai közül, hogy ő küldte Zágrábba az első magyar kutatót, aki egy
1934-ben készült pécsi disszertációval megvetette alapjait a Zrínyi-könyvtár autogr-
ráf glosszái vizsgálatának. Ezúttal bölcsész hölgy-tanítványáról, a pécsbányatelepi
Drasenovich Máriáról van szó, aki karakteres horvát nevét megmagyarosítva ké-
sőbb Derényiként publikált.

A „*Syrena*” és a *szobor* pécsi korrektúrája idején – Surján Miklós igazgató úr,
Tüskés Tibor és a *Tudománytár*-szerkesztő Szirtes Gábor (egykor maga is szegedi
bölcész) jóvoltából – szép tágas dolgozószobám is volt: az a reprezentatív előadó-
terem, ahol a könyvtár régi gyűjteményét őrzik. Ott hulló levél nesze sem zavart, a
Könyvtár Békéje, a Pax Bibliothecae máshoz nem fogható csendje vett körül (akár-
csak később, amikor Csokonai pécsi kapcsolatai után nyomoztam). A Könyvtár
Békéjével Pápai Páriz Ferenc ismert *Paxaira* alludálok: *Pax Corporis*, *Pax Animae*,
Pax Sepulchri: a Test, a Lélek, a Sír Békéje.

Aki a könyvtár békéjéhez szokott, nehezen érti meg, hogyan is lehetett „caffé-
szobákban”, „kávéházakban” írni? (Ez a két magyar szó Faludi és Mikses lelemé-
nye.) Úgy tudjuk azonban, hogy a Nyugat-mozgalom képviselői szinte mind kávé-
házi írók voltak. *Gondolatok a könyvtárban* – ez magától értetődő. De „*Gondolatok*
a kávéházban”? Babits Mihály konyakszag, csészecsörgés, szivarfüst között? Ba-
bits a budapesti Egyetemi Könyvtárból kölcsönzött angol könyveket inkább dolgo-
zószobájában olvasságta. Készült is róla egy ilyen kései fénykép: csokornyakken-
dő, zakó, fegyelmezett tartás, de eres csontkezével szinte kapaszkodik a könyvbe.³
Az inkább „kávéházi” Kosztolányi Dezső is a pesti egyetem könyvtárát szerette: itt
abszolválta a filozófajékezőzés napi robotját a tanári kutatóterem zöldposztós asz-
talai mellett. Kedves szomszédja többnyire Szerb Antal volt. A kávéház Karinty

2 Köszönettel említem lektorát és éles szemű ismertetőjét, Rohonyi Zoltánt. (Új Dunántúli
Napló, 1993. július 17.)

3 Írói könyvvel ábrázolni ikonográfiai szabvány. Már a XVI. századból vannak ilyen képek
nálunk is (Balassi Bálint, Szegedi Kis István). A megfeszített figyelmű kutató olvasás ábrá-
zolója ritkább. Luca Signorelli festett ilyet Dantéről az orvietói dómban: a tudós költő két
kódexet is tanulmányoz egyszerre; egyik kezével megjegyzi, hol jár, a másikkal keresi hozzá
a megfelelést. Babits keze ilyen a fotón, mint a Dantié. És Apáczai Csere János is teljes
erővel fogja az arca elé emelt könyvet Gy. Szabó Béla fametszetén. Mint Babits, mint Dante:
úgy olvas Charles de Tolnay is (fejtartásuk a megszólalásig azonos) azon a fényképen, amit
kedves klenódiunként őrzök. – Ezek az olvasó képek ott függenek íróasztalom fölött, mert
mindhez személyes emlék fűz. Szegedi Kis István (akinek a baranyai Patapoklosiban is áll
szobra) annak a XVI. századi református gimnáziumnak volt az alapítója, ahová Mezőtúron
kisdíák koromtól jártam; Orvietoba Signorelli freskóit látni zárandokoltam el; az Apáczait
a Dante-illusztrátorok is kiváló Gy. Szabó mestertől kaptam Kolozsvárott; Tolnay Károly-
nak személyes ajándéka a firenzei Casa Buonarrotiban készült fénykép; Babitsról a kép meg-
jelenése óta őrzöm az 1940-ben készült felvétel másolatát.

vagy József Attila állandó zseniális készenlétével kvadrált igazán, és nemcsak az irodalomtörténet-író Szerbnek, de Kosztolányinak is szüksége volt a könyvtár békéjére. A legsikeresebb, legolvashatóbb, legszebben megírt *Magyar irodalomtörténet*, a Szerb Antal tanár úré, aligha készülhetett káffészobában. A másik Szerb-mestermű, a *Budapesti kalauz Marslakók számára* (1935) esetleg már igen. Mintha ebben pihente volna ki Szerb Antal a *Magyar irodalomtörténet* könnyed erőfeszítéseit. Most elengedi magát: tüneményes képzettársító és csevegő. (Még szójátékos-gradációs mikesi bravúrja is van: „A várbástya rondelláján döglött ágyúk, csatakígyók, csatabékák merednek a békés hegyek felé.”) Felfedezi például Budapest utcáinak érzékiségét: „az utcák egymásrahajló erotikáját, melyben néha erő fejeződik ki és olykor grácia”.

Efféle kellemes képzetünk támad, ilyen grácia fejeződik ki a békés, csendes, intimus, megyei könyvtárakban is. Az egyszakossággal zsúfolttá tett, omladozó, takarítatlan bölcsészkarok viskóiból káprázó szemmel lépünk be Ramháb királynő ezeregyéjszakás Kecskeméti Könyvtárrezidenciájába, elámulunk Oroszlánné direktrix hanzaváros-nagyra méretezett balassagyarmati Téglamázas Tündérkertjében, szédelegve kapaszkodunk Halász könyvtártengernagy hajót – Csodajachtot – formázó veszprémi könyvtárának vakítóan tiszta fedélzetére.⁴ Az *Idő rak s ront* – mondja a régi adagium. Rontotta a bölcsészkarokat, építette a megyei könyvtárhálózatot: rakta a köveit, mert a példaként említett könyvtárak építészetileg is figyelmet keltők. És gráciát, vonzó nyugalmat, békét adott a megyei könyvtáraknak. Egyetemi vizsgaidőszakban egy-egy nagy kiszolgáló könyvtár (az OSZK különösen) kész örültekháza. A lépcsők dugigülve sorszámra-várókkal, a büfé teleltömött, a dohányzófolyosó egyadta füstgomoly. Ne ily könyvtárt adj, Istenem! Olyat, amelyet Babits invokál: Berzsenyi Dániel elhúzódva ül nyári méhesében, és olvassa Lucretiust. Efféle menedékhely a jó megyei könyvtár. És megvan benne a kellő grácia, a nőiesség, az asszonyosság attitűdje. Az eszményi megyei könyvtár patinás régi házban vagy ilyen építészeti környezetben áll. Sok hölgy dolgozik benne, lehetőleg igazgatónője van, széles szőnyegek felfogják a zajt, lépcsői él nélküliek, ülőhelyeit kényelemre kreálták, sok benne az elbűjös kutatózuga, a polcok nem túlszűfoltak, inkább bútordarabok, mint könyvtartók, és a mosdó is olyan az eszményi megyei könyvtárban, mint megszokott fürdőszobánk.

Baranya megye könyvtárában muzeális szoba emlékeztet névadójára, Csorba Győzőre, a kiváló költőre és könyvtárosra. Az emlékszoba maga a meghitt otthonosság. Semmi üvegtárlós, tanító magyarázkodás: csupa életteli kellék. Sálja, felöltője a fogason, kedves tárgyai a tálalószekrény pultján. Mintha Koltay-Kastner Nőkönyvtárszobájában beszélgetnénk, vagy Tisza Lajos körüti lakásának ebédlőjében merné elénk a vasárnapi ragulevest a fehérkesztyűs inas. Várjuk, hogy Győző belépjen egy otffelejített dossziéért: Hölgyeim, nem hagytam itt a Janus-búcsúvers fordításának korrektúráját? Igen: a hölgyek. A felesége, a három lánya, a könyvtár igazgatónője: akik eltervezték s megfonták-szötték szöszét-vásznát ennek a családias enteriőrnek.

Csorba Győzőt én Weöres Sándoréknál ismerhettem meg ama emlékezetes *Három veréb*-időkben. Pécs ilyenkor mindig behullámozott a Muraközi úti házba, és

4 *Ramháb Mária, Oroszlánné Mészáros Ágnes, Halász Béla: kiváló megyei könyvtárigazgatók a mondott helyeken.*

szóba kerültek Weöres Sándor könyvtárosi esztendői is. Meglepve látom a Csorba Győző Megyei Könyvtár tájékoztató füzetében: „Első igazgatója a költő Weöres Sándor volt, de a könyvtár megszervezése a következő igazgató, Csorba Győző érdeme.” Sándor nem hozakodott elő ezzel az igazgatósággal. Inkább rövid idejű pesti könyvtárosságát és elbocsátását szerette emlegetni. Az Akadémiai Könyvtár kéziratárából azért menesztették, mert idegen állam diplomatájának katonai tárgyú kéziratot mert megmutatni. Pedig csak figyelmes és tájékozott volt. Talán a jóbarát Kardos Tibor – a római Magyar Akadémiának Koltay professzor utáni igazgatója, a pesti olasz tanszék vezetője – igazított oda egy követségi olasz látogatót, akinek Weöres valóban megmutatta Zrínyi Miklós prózai művét, *A török áfium ellen való orvosságot* valaminő XVII. vagy XVIII. századi másolatban.

Akkortájt táskaszám hordtuk Weöres Sándornak a segédkönyveket készülő költésztörténeti antológiájához. (Bata Imre – mint az OSZK könyvtárosa – majdnem a mester sorsára jutott. Amikor azt nyilatkozta egy lapban: olykor ő egy-egy kötetet a nemzeti könyvtárból is kölcsönad neki, a főigazgatónő raportra hívatta, s emlékeztette könyvtárosi eskütételére. De aztán senkinek semmi baja nem származott ebből.)

Hogy Weöres Sándor és Csorba Győző beleírhatók Pécs könyvtártörténetébe: jelképnek is szép. Ez a város így becsüli írófiai. És ezzel a mostani impozáns tanulmánykötettel így becsüli a pécsi könyvtárak ügyét. Baranya megye könyvtára pedig oly módon emlékeztet az első igazgatóra, hogy a küszöbét átlépőnek egy Weöres-idézet tündököljék a szemébe:

*Előbb elfújhatsz házat és hegyormot,
Mint egy tegnap-elhamvadt tollpíhét.
Örök arcukat mutatják a dolgok
A múltban. Nem másit rajtuk a lét.*

Ez a négy Weöres-verssor Csorba Győző akaratából vagy szelleméből kerülhetett a Pécs latin fényeit, az aranysárga ragyogást szerteszóró színes üvegablak ráámájába.⁵

* * *

Íme az én személyes és szabálytalan utószavam a pécsi könyvtártörténeti tanulmánykötethez. A könyv ezeréves baranyai útjának a kis feltételes megállók, az őrházak is állomásai, ha van hozzájuk közünk. Tisztelgésnek szántam ezt a néhány lapot a Szerzők, az Olvasók és a Szerkesztő előtt. A Szerzők a dolgok múltbeli örök arcába tekintettek. A Szerkesztő felásta Pécsnek minden könyvtárkövét. Kövesse őket az Olvasó a Könyvtár Békéjében.

Kovács Sándor Iván

⁵ *A vers nincs benne W. S. köteteiben; a könyvtár kérésére készült. Az üvegablakot Martyn Ferenc tervezte; a patapoklosi Szegedi Kis-szobor mestere: Vanyúr István. (Kalányos Katalin igazgatónő szíves felvilágosításai.)*